

Nada Klaić

DA LI JE POSTOJALA DALMATINSKA MARKA BEČKE ILUSTRIRANE KRONIKE?

U Bečkoj ilustriranoj kronici (= BK) upisana je poslije podatka o izmirenju Salomona i Gejze i ova vijest: »Misit itaque rex Zolomerus Dalmacie, qui sororius Geyse erat nuncios ad regem Salamonem et ducem Geysum et rogavit eos, ut propria persona eorum contra adversarios suos, scilicet Carantanos ipsum adiuvarent, qui tunc *marchiam Dalmacie* occupaverant. Rex igitur et dux collecto exercitu iverunt in *Dalmatiam* et ablatam sibi restituerunt integre. Regi ducique dona regalia ac preciosa pallacia, aurum et argentum multum donavit».¹

Ponekad se događa u historiografiji da i manje značajni podaci iz političke povijesti postanu predmetom živih diskusija. Tako se i o gornjem podatku o dalmatinskoj vojni Salomona i Gejze, na koji je već odavno upozoreno u naučnoj literaturi, ponovo raspravlja u najnovijoj historiografiji, iako zanimanje za njega sada kao i prije nije suviše veliko. Naime, rasprava o Krajini s baščanske ploče (= BP) zahtijevala je da se ponovo podvrgnu analizi svi izvori koji bi mogli pridonijeti razbistravanju toga na prvi pogled složenog pitanja. Povezivanje podataka BK i BP davalo je autorima priliku da u drugom svjetlu gledaju na tok političkih zbivanja uoči dolaska Zvonimirova na prijestolje, ali je ipak nisu iskoristili. Neki zato što su zabacivali podatke BK kao nepouz dane, a drugi zato što su dalmatinsku marku pogrešno ubicirali. Među potonje se ubraja i Miho Barada. Naime, kad je rješavao »Dinastičko pitanje u Hrvatskoj XI stoljeća«, onda je mislio da u DM (= dalmatinskoj marci) može prepoznati »posebnu i samostalnu hrvatsku oblast, neodvisnu od Mađarske, Njemačke i Hrvatske Krešimirovića« koju je nazvao »banat ili dukat slavonski, gdje vladahu... Svetoslavovići«; ona se nalazila »između Drave i Gvozda«.² Međutim, kad se Barada 1952 g. obradjujući problem Krajine s BP dotakao i podatka o DM više nije bio tako jasan. Sada, naime, tvrdi da se »Zvonimir obratio na svoje šurjake... da mu pomognu protiv Karantanaca, koji su bili zauzeli *hrvatsku krajinu*...« Zato Salamon i Gejza vode vojsku *in Dalmatiam*«, što će reći u Hrvatsku. Svakako je zanimljivo da se ovdje poziva na »tačno i

¹ I. Szentpétery, *Scriptores rerum hungaricarum* I, Budapest 1937, str. 365.

² VHAD L, 1952, str. 170.

ispravno tumačenje te vijesti kod Šišića³, koji istini za volju nije bio dosljedan. On je, naime, u Povijesti Hrvata zastupao istodobno dva različita mišljenja. »No iz ljetopišćevih riječi izlazi i to da je Zvonimir *tada* bio glavar sjeverne hrvatske krajine uz »Karantance« i u neposrednom susjedstvu Madjarske...«; dakle, Zvonimir je ban »u zemlji na sjeveru od Gvozda do kranjsko-karantanske medje i Drave«. Osvrćući se na »razumljivu pomutnju« ljetopisca u komentaru predlaže drugčije tumačenje. »Stoga i ono »marchia Dalmacie« i »iverunt in Dalmaciam«, ne znači Dalmaciju u užem smislu, nego regnum Dalmatiae et Chroatae, to jest *hrvatsku državu uopće* (potertala N. K.) i baš to je dokaz *starine* teksta.⁴

Prema tome, u hrvatskoj se historiografiji pretpostavljalo da je DM »banat ili dukat slavonski« ili »hrvatska država uopće«.

Postavljajući svoju teoriju Barada je svjesno zabacivao mišljenje Ljudmila *Hauptmanna*, koji je još prije njega ustvrdio da se vijest iz BK odnosi na osvajanje kranjsko-istarskoga markgrofa Ulrika I početkom druge polovice XI. st. Upravo tada je prema Hauptmannu otudjena od Hrvatske istarska obala od Rijeke do Raše. No, kako se kontradiktorni podaci BK nisu mogli prema Hauptmannovu mišljenju uskladiti on ih je pripisivao kasnijem kompilatoru. Jer on je pogrešno nazvao Zvonimira kraljem (rex) u doba kad još nije nosio taj naslov. Zatim, kronika se zapleće u proturječnosti, jer Dalmacija koju su tobože Madjari »uzeli« od Karantanaca po Zvonimirovoj je tituli hrvatska država; to, dakle, ne može biti isto što i *marchia Dalmacie* koju su zauzeli Karantanci, već se može odnositi samo na jedan njezin dio, na pogranično područje, na »marku«. Kako kompilator misli da su Karantanci uzeli Zvonimiru Hrvatsku, a o vlasti Karantanaca nad njom nije ništa bilo poznato, on je jednostavno ustvrdio da su mu je vratili Ugri. Izvorna vijest iz XI. st. nije o tome znala ništa već je javljala da su Madjari do 60-tih godina XI. st. došli u pomoć Hrvatima, jer su se »Karantanci« ugnijezdili u nekom »pograničnom području« (Grenzgebiet). Ipak je otudjenje istarske obale historijska činjenica. Naime, g. 1063 pridružuje se Ulrik I »marchio Carentinorum« vojnom pohodu Henrika IV i za nagradu dobiva Meraniju. Tek Ulrikov sin Ulrik II predaje najveći dio posjeda na Jadranu Akvileji. Zato posjed Goričkih oko Lovrana i Brseča valja izvoditi iz prvotnog prava akvilejskih patrijarha, a ne puljskih biskupa. Šišićeva teorija o Zvonimirovu banstvu je promašena, jer počiva isključivo na vijesti iz BK.⁵

U obranu je Hauptmannova mišljenja ustao nedavno Bogo *Grafenauer*. Pošto je zabacio Baradinu teoriju o Krajini (s bašćanske ploče) kao stvarnoj političkoj jedinici koja se raspala u drugom desetljeću XII. st., on je podvrgao kritici i mišljenja drugih autora o tom problemu

³ Hrvatski vlasteoski feudalizam, Djela JAZU 1952, str. 14—5, bilj. 14.

⁴ Povijest Hrvata, Zagreb 1923, str. 327-8, biblj. 72.

⁵ Lj. Hauptmann, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, Akad. d. Wiss. in Wien, I Abt., 1929, str. 384. Vidi i H. Pirchegger, Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens u istoj svesci, str. 493.

(I. Benca, M. Suića, M. Kostrenčica i O. Mandića). Nakon svega je zaključio da su Suićevi »poskusi dopolnitve Baradove argumentacije »spodleteli« i da »Mandić k raspravi o bistvu vprašanja Krajine ni prispeval ničesar«; no činilo mu se da su opravdani prigovori Kostrenčica koji je nastojao pobiti Baradu isticanjem činjenice o političkoj i crkvenoj heterogenosti Krajine. Najzad je sam zaključio ovako: »Vendar je prav pri vprašanju pomena izraza 'krajina', izhodišću Baradove domneve, ostalo pri dveh domnevah, od katerih nobena ni še dokazana. Vsaj možnost Baradove razlage pa je mogoče vzdržati le tedaj, če je tekla v času kneza Kosmata meja Hrvatske še na Raši«. Dakle, Baradina je teorija o Krajini neprihvatljiva, ali je zato Hauptmann »z veliko stopnjo verjetnosti« dokazivao da je Meranija izgubljena oko 1063 g., a Klebel je upotpunio njegove rezultate utvrdivši da su u to isto vrijeme i puljski biskupi proširili svoj posjed na Labin i crkvenu jurisdikciju do Rijeke. BK koja služi Baradi kao podloga za zaključivanje nije pouzdana, jer je izvorni podatak iz XI. st. tako loše tradiran »da se na to trditev ni mogoče opreti«. Dalmatinska marka BK može biti samo »obmejno ozemlje Dalmacije«. Stoga je Baradina »razlaga izraza krajina nemoćna«. Njegovo, tj. Baradino opravdanje Sergijeva pohoda gubi, kako Grafenauer misli, s tim svako značenje; utoliko više što se ne zna gdje je »težište Sergijeve oblasti, čeprav je pohod bil pripravljen na Krku«. Kako ni »posredni Baradovi dokazi 'Krajine' niso takšne vrste da bi sami za sebe sploh karkoli dokazovali«, treba njegovo mišljenje potpuno zabaciti.⁶

II.

Mislim da je kritika Baradine teorije o Krajini ipak išla suviše daleko u potpunom odbacivanju njegovih rezultata. Postupak mi se čini utoliko manje opravdan što je još uvijek suviše malo podataka na glavnom Baradinom izvoru, na BP⁷ nerazjašnjeno. Ne zna se kada je živio Kosmat, a otvoreno je pitanje kada je ploča pisana. Iz niza sumnji i nepoznanica kao da se može izdvojiti jedna sigurna činjenica, naime, Držihin zapis o Zvonimirovoj darovnici neke ledine crkvi sv. Lucije. Kako je to Zvonimir učinio »v dni svoje«, to je Držihin zapis načinjen poslije njegove smrti. Medjutim, Dobrovitov je zapis »uklesan u kamen jamačno (potert. N. K.) u isto vrijeme«,⁸ iako se može pretpostaviti da je Dobrovit *možda* gradio sv. Luciju sa svojom braćom prije nego što ju je Zvonimir obdario.⁹ Ako je ta pretpostavka tačna onda je i Kozma

⁶ Vprašanje hrvatske Krajine v Kvarneru, ZC XII—XIII, 1958-9, str. 234—60.

⁷ Najbolje čitanje BP dao je Vj. Stefanović u EJ I, 1955, str. 387.

⁸ N. mj.

⁹ Naime, neobično je da je upisan najprije Držihin natpis o Zvonimirovu daru, a tek tada Dobrovitov o gradnji crkvice. Staviše, tekst takav kakav jest mogao bi izazvati sumnju u to da se Dobrovitov natpis odnosi upravo na sv. Luciju. Tek su novija arheološka istraživanja potvrdila da je BP doista dio oltarne pregrade i da je natpis kako se čini — pisan jednom rukom (Stefanić, n. dj., str. 385) vidi B. Fučić, Bašćunska ploča kao arheološki predmet, Slovo 6—8, Vajsov zbornik, Zagreb 1957, str. 247—262.

knez u Zvonimirovo vrijeme, a ne početkom XII. st. Uostalom, Barada je datirao Kozmu početkom XII. st. samo zato što mu se činilo da je na čelu Krajine mogao biti »prije svršetka XI. st. župan, koji je na prijelazu XI/XII. st. dobio feudalni naziv kneza (comes) kao vojničkog upravnog i gospodarskog upravitelja«. ¹⁰ Medjutim, terminološki je kriterij vrlo slab dokaz i sam po sebi niti dokazuje niti opovrgava. S druge strane, Baradina tvrdnja da su Krkom ili, kako on misli, Krajinom vladali u kraljevsko ime sve do kraja XI. st. župani nema uporišta u izvorima. Anoninni nastavljatelj cara pisca u X. st. izuzima kao posebno županijsko područje Liku, Gacku i Krbavu — one su banske županije — ali nezna ni za jednu županiju u Hrvatskom Primorju ili u hrvatskoj Istri. Ako uzmemo u obzir da je sve do sredine XI. st. Krk dio bizantske Dalmacije onda se tek teorija o županima u Krajini pokazuje kao pogrešna. Zato, mislim, može terminološki dokaz kao bitan u problematici koju nam obilno nameće BP otpasti.

Prema tome, BP bi *mogla biti dokazom* da je u Zvonimirovo vrijeme postajala neka poblize neodređena politička jedinica kojom je upravljao knez. Takav zaključak vrijedi u onom slučaju ako pojam krajine zamišljamo kao određenu političku teritoriju uopće. Naime, nije nemoguće da krajina *nije samo* »pretežno vojnička jedinica, *marcha* ili *marchia* sredovječne latinštine« (Barada) ili *samo* »pogranično područje« (Hauptmann, Grafenauer), već i *kopneni dio* takve političke jedinice u kojoj su se našli i otoci. Analogiju bismo mogli naći u Srednjem Jadranu: *neretljanska Krajina* je kopneni, upravo obalni dio neretljanske kneževine. ¹¹ Ako se, dakle, ne želimo unaprijed opredijeliti ni za jedno od spomenutih mišljenja o krajini na BP ispitajmo i mladje izvore, pa će nam oni možda pokazati sigurniji put do rješenja toga problema.

Prije svega, čini mi se da je podatak o dalmatinskoj marci u BK, iako na njemu leži težište Hauptmannove i Grafenauerove teorije o izdvajanju Meranije, prebrzo odbačen i premalo iskorišten. Šteta što nije i Barada imao dovoljno strpljivosti da bolje prouči Hauptmannovo mišljenje, ¹² jer da je to učinio BK bi postala najčvršćim osloncem upravo njegove teorije o krajini.

¹⁰ Vlasteoski feudalizam, str. 14.

¹¹ Već je Barada upozoravao govoreći o Porfirogenetovoj Paganiji da »Krajinane i Krajanin nije Grenze kako misle hrvatski historičari. On s pravom upućuje na podatak iz salonitanskog sabora iz 530 g. kao i na izričito svjedočanstvo Paladija Foska. G. 530 povjerava se briga salonitanskom nadbiskupu ne samo nad otocima već i nad onim što »trans Onium (= Cetina) nascitur esse divisum quod Continens appellatur...« (F. Rački, Thomas archidiaconus, Historia Salonitana, MSHSM XXVIII, 1894, str. 17). A spomenuti pisac u svome djelu De situ orae Illyrici tvrdi da je domaći izraz za Krajinu litius. Vidi M. Barada, n. dj., str. 46, bilj. 94.

¹² On je Hauptmannovo mišljenje nazvao »potpuno proizvoljnim tvrdnjama«, koja su »u opreci s navedenom vijesću, koje je jezgra da nisu Karantanci trajno bili oduzeli marchiam Dalmacie, nego samo privremeno i da je bila oslobođena i vraćena. Zato je pogrešno tvrditi — nastavlja — da je Meranija negdje između 1064. i 1068. odcijepljena od

Prema tome, postavlja se pitanje koliko je podatak iz BK vjerodostojan, tj. da li je dalmatinska marka uopće postojala; ako jest da li je njena politička historija takva kakvom je prikazuje BK na osnovu starijeg predloška?

Kamen smutnje u spomenutom podatku je Zvonimirova titula rex i tvrdnja kroničara da su Salamon i Gejza vratili Zvonimiru čitavu marku. Kako se vojna datira sedmim decenijem XI. st.,¹³ misli se da je kompilator preradio stariji predložak, jer je Zvonimir tada mogao biti samo ban. Njemu, tj. kompilatoru treba pripisati i loš podatak o pretimanju čitave dalmatinske marke, jer je stariji izvor očito mislio na »pogranično dalmatinsko područje«, a ne na dalmatinsku marku.

Posljedica takva, po mom uvjerenju suviše kritičkog stava prema podatku BK je krajnje siromašan rezultat koji se iz nje mogao izvući. Jer Hauptmann i Klebel su uspjeli dokazati samo to da je Ulrik I otudjio Meraniju. Medjutim, ostali su zajedno s Grafenauerom dužni odgovor na nekoliko pitanja. Na primjer, odakle Konradu II iz porodice Dachau naziv »vojvoda hrvatski i dalmatinski« u XII. st.? Zatim, ako je dalmatinska marka doista konstrukcija kompilatora kako to da je Zvonimir vladao na Krku? Kada mu je uspjelo da osvoji jedan dio bizantske Dalmacije? Ako, nadalje, pretpostavimo zajedno sa spomenutim autorima da su Ulrikova osvajanja bila ograničena samo na Meraniju onda nam je nemoguće protumačiti neke činjenice iz crkvene povijesti Dalmacije i Hrvatske početkom druge polovice XI. st.

Prema tome, da li su »Karantanci« osvojili dalmatinsku marku; ako jesu kakav je njen opseg i što je od nje »vraćeno« Zvonimiru?

Pregled dosadašnje historiografije je pokazao da su autori pristupali tumačenju BK s različitim pojmovima o političkim granicama na Jadranu u XI. st. Zato se i moglo dogoditi da je dalmatinska marka jednom poistovjećena sa slavonskim banatom, drugi put s hrvatskom državom, a treći put s Meranijom. Stiče se, dakle, dojam da je svaki autor promatrao sa svoga stajališta, što nam se ne čini opravdanim. Da li se uopće smije pretpostavljati da nepoznati kroničar XI. st. nije znao razlikovati *bizantsku Dalmaciju* od *hrvatske države*? Kako bi mogao on, koji je bez sumnje živio na dvoru Arpadovića zamijeniti *Slavoniju* s *Dalmacijom*? Stoga mislim da nam je dopušteno ispravljati podatke BK samo u onom slučaju ako zaista možemo sigurnim dokazima ukazati na neispravnost kronike.

Vijest o vraćanju dalmatinske marke kraljevskom rođaku Zvonimiru pretpostavlja prethodno osvajanje »Karantanaca«. Budući da se posrednim dokazima, tj. weimarskom baštinom na Jadranu odnosno Kvarneru dosad nastojalo utvrditi samo »karantanski« posjed Meranije, pokušat ćemo isto tako posrednim dokazima pokazati da je *Ulrikova dal-*

Hrvatske« (n. dj., str. 15, bilj. 14). Medjutim, Barada je ostao dužan odgovor na pitanje kada je Meranija otklješpljena od Hrvatske, jer on s druge strane nije mogao navesti ni jedan dokaz u prilog svojoj tvrdnji da je Meranija još početkom XII. st. dio Krajine (BP).

¹³ F. Šišić je datirao dalmatinsku vojnu Salamonu i Gejze između 1064 i 1068 g., a njegove se kronologije držao i M. Barada. Povijest Hrvata, str. 527.

matinska marka obuhvatala osim dijelova hrvatske države u Istri još i *Hrvatsko Primorje* i *bizantske kvarnerske otoke*, dakle dio *bizantske Dalmacije*.

1. *Zvonimir vlada u jednom dijelu bizantske Dalmacije*

Dosadašnje mišljenje hrvatske historiografije o tome kad su Trpimirovići zavladali bizantskom Dalmacijom ne može se više podržavati. Kritička analiza izvornoga materijala primorala nas je da mnogobrojne darovnice Trpimirovića od Krešimira IV dalje dalmatinskim crkvama i samostanima svrstamo medju formalne (diplomatičke) i prečesto materijalne (dakle stvarne, historijske) falsifikate. Medju takve ubrajam i darovnicu za Maon na osnovu koje se dosad zaključivalo da je Krešimiru IV oko 1069 g. predan dalmatinski katepanat.¹⁴ Prema tome, ni jedan hrvatski vladar sve do Zvonimira nije stvarno vladao bizantskom Dalmacijom. Usprkos tome, Zvonimir je i prije krunidbe — jer je dalmatinska vojna Salomona i Gejze kronološki prethodila njegovu dolasku na prijestolje — vladar ne samo na *bizantskom Krku*, nego i na *Osoru*. O njegovoj vlasti na Krku svjedok je BP, a na Osoru tzv. osorski Exultet. U potonjem koji je nastao oko 1081 g. slavi se u hvalospjevu pored bizantskoga cara i *rex noster*.¹⁵ To, dakako, ne može biti nitko drugi nego Zvonimir.

Ovim bi se dokazima moglo prigovoriti zato što Zvonimirovo kraljevanje na Krku i Osoru ne potječe — ukoliko se može datirati — iz vremena koje je prethodilo krunidbi (tj. 1075 godini). Iako je takav prigovor, kako se na prvi pogled čini, na mjestu, ublažuje ga ako ne i uklanjanje pregled Zvonimirovih naslova u izvorima iz njegova doba. Ne može se smatrati slučajem da Zvonimiru — kao uostalom njegovu predšasniku Krešimiru IV ili nasljedniku Stjepanu II — daju *naslov hrvatskoga kralja* zaista neprijeponi autentični izvori: Krešimiru Cichina istinita priča o osnivanju samostana sv. Marije,¹⁶ Zvonimiru kartular samostana sv. Petra u Selu¹⁷ i jednom kartular rogovske opatije,¹⁸ a Stjepanu II splitski sabor.¹⁹ Prema tome, Zvonimir je prije svega *hrvatski kralj* i takav mu naslov daju autentični izvori upravo onih dalmatinskih gradova (Splita, Zadra i Biograda koji se tada smatra »dalmatinskim«) u kojima čini se Zvonimir nije imao stvarnu vlast. Ako Grgur VII prijeti g. 1079 »nobili militi Wezelino« zbog toga što se usudio dići »contra eum, quem in Dalmatia regem auctoritas apostolica

¹⁴ Problem vrhovne vlasti nad Dalmacijom do početka XV. st., Zbornik Zadar, 1964, str. 155.

¹⁵ V. Novak, Nova kategorija dalmatinskih historijskih izvora od VIII. do XII. st., Radovi instituta JAZU u Zadru III, 1957, str. 48.

¹⁶ »Cresimiro rege regnante Chroacie«, F. Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquum illustrantia, MSHM VII, 1878, str. 65.

¹⁷ »regi Chroatorum Suinimiro«, V. Novak - P. Skok, Iura sancti Petri de Gomai. Supetarski kartular, 1952, str. 213.

¹⁸ »apud Selavos Suinimiro regnante«, Documenta, str. 109.

¹⁹ »coram Stephano rege Chroacie«, Documenta, str. 147. Rački je umetnuo »et Dalmacie«, što posve razumljivo nije ispravno.

constituere,²⁰ onda njegove riječi nisu bile sasvim netačne. Papa je doduše pretjerao kad je sebi prisvajao zasluge za postavljanje Zvonimira za kralja u Dalmaciji,²¹ ali Zvonimir je bio u Vecelinovu susjedstvu dalmatinski kralj!

Zato se podatak s BP, osorski Exultet i papina izjava iz 1079 g. odnose na isti teritorij, tj. na onaj dio bizantske Dalmacije u kojem je Zvonimir zahvaljujući Arpadovićima *zaista vladao*.

2. Naslov vojvoda hrvatsko-dalmatinskih ili meranskih

Već je Hauptmann istakao činjenicu da Konrad II iz porodice Dachau nosi sredinom XII. st. gornju titulu.²² Posve razumljivo da titule same po sebi još ne dokazuju ništa o stvarnoj vlasti onih koji ih nose. Ali, hrvatsko-dalmatinska vojvodina *može biti sinonim* za Meraniju tek tada ako naziv potječe iz vremena kad je vojvodina *stvarno obuhvatala i Hrvatsku i Dalmaciju*. Inače je titula besmislena. Kako je jedino razdoblje u kojem su markgrofovi iz porodice Weimar-Orlamünde držali *Meraniju* (dio nekadašnje hrvatske države od Raše do Rijeke), *Hrvatsku* (takodjer dio hrvatske države, tj. Hrvatsko Primorje) i *Dalmaciju* (Kvarnerske otoke) kratkotrajna vladavina Ulrika I. to i taj naslov govori u prilog mišljenju da je dalmatinska ili hrvatsko-dalmatinska marka zaista postojala. U skladu s gornjom pretpostavkom je podatak iz 1367 g.; tada, naime, primaju Devinski grofovi od Akvileje u leno »totum quod habet in Meran siue in Croatia«.²³

3. Normansku, mletačku i ugarsku borbu oko Raba

Vijesti o borbama oko Raba od 1074 do 1116 g. zabilježene su u djelu *Miracula sancti Christofori*, koja je početkom XIV. st. redigirao rapski biskup Juraj Kostica »prout in historiis antiquis ac a senioribus civibus legisset et audiisset«.²⁴ Nepovjerenje koje iskazuje najnovija historiografija prema tom izvoru²⁵ nije na mjestu. Pošto se iz njih

²⁰ Documenta, str. 124. Upravo navala Vecelina, nekoga pobliže nepoznatoga istarskoga vazala, pokazuje da je Zvonimiru bio osporavan posjed Ulrikova dijela Dalmacije odnosno marke. Tada je Meranija bila još u rukama porodice Weimar-Orlamünde.

²¹ Zvonimir je doduše bio po Gebizonu »de Chiroatorum Dalmatinorumque regni regimine per vexillum, ense, sceptrum et coronam investitus atque constitutus rex«, ali još prije krunidbe i zakletve on je »Croatie Dalmatieque dux«. Documenta, str. 105.

²² Erläuterungen, str. 384.

²³ I. j. Hauptmann, n. dj., str. 381; H. Pirchegger, n. dj., str. 495.

²⁴ Documenta, str. 436; o djelu i tekstovima za spomenute borbe vidi P. Šišić, Priručnik izvora za hrvatsku povijest I, Zagreb 1914, str. 585–90 i 622–26.

²⁵ M. Kostrenčić je na način koji nije dostojan naučne kritike i nema s njom ništa zajedničkog pokušao izvrći ruglu Baradine zaključke stvorene na osnovu teksta Miracula. Budući da je kao pravnik teško mogao ocijeniti stvarnu vrijednost Miracula Kostrenčić je napao historičare koji »često znadu iščitati iz izvora i ono čega u njima nema i onda to nešto proglasiti tvrdom naučnom i povijesnom činjenicom« i historijskom dogmom« (O radnji Prof. dr. Mahe Barade Hrvatski vlasteoski feudalizam, Predavanja održana u Jug. Akad. Zagreb 1953, str. 10). Medjutim, autor je takvim prigovorima po-

izdvoje »čuda« svetačke legende otkrivaju vrlo često historijsku jezgru. Ta kakva bi smisla i imalo izmisliti stvarnu historijsku podlogu? Uostalom, terminologija koju Miracula upotrebljavaju za opis normanske navale na Rab jasno dokazuje da se Kostica služi »starim historijama«. Naime, protivno mletačkim in dalmatinskim izvorima Miracula nazivaju Normane »quedam ingens Uaragorum gens«,²⁶ dakle Varjazi. Zato je već Rački kazao da se ta vijest o opsadi Raba odnosi na južnoitalske Normane.²⁷ Normanska je opsada trajala od 14. travnja do 9. svibnja 1074 godine.²⁸ Tada se dogodilo »čudo« i sv. Kristofor je spasio grad od neprijatelja. Dan pobjede se slavio još u doba sastavljanja Miracula, dakle do XIV. st. Međutim, u tom je podatku važan za nas neprijateljski odnos između Raba i Normana koji potpuno odskāče od tadašnje dalmatinske politike prema Normanima. Naime, iz obećanja što su ga priori i biskupi Splita, Trogira, Zadra i hrvatskoga Biograda dali početkom 1075 god. duždu Silviju »ut ab hac die in antea (num)quam nullus nostrorum civium audeat adducere Nortmannos aut extraneos in Dalmatiam aut per se ipsum uel quouis ingenio«²⁹ nije teško razabrati da su svi dalmatinski gradovi do Raba (riječ je dakako o Donjoj Dalmaciji) pozvali Normane. Dakle, dalmatinski gradovi sjevernije od Raba ne samo da ih nisu pozvali već su im se, bar prvi od njih tj. Rab, oprli. Normani su počeli osvajati Rab, ali su vjerojatno bili odbijeni. Tada su se povukli i kao što je poznato za par mjeseci je Amiko zarobio hrvatskog kralja (u studenom 1074).³⁰

Iako bi nam za razjašnjenje normanske navale na Dalmaciju trebalo više podataka, ipak i sačuvani svjedoče o podjeli Dalmacije na dva

kazao samo to koliko ga je sprečavala neobjektivnost prema Baradi, jer Barada ne samo da je na tom mjestu govorio o »Krajinu«, već je sasvim tačno i ispravno protumačio podatke Miracula. Prema tome, nije tačno da je »u tekst te hagiografije prof. Barada uinterpretirao sve ono što mu je trebalo da iz ničega stvori potrebnu mu Krajinu...« (n. dj., str. 40). Ako je već Kostrenčić mislio da može zabaciti Miracula kao historijski izvor onda je mogao u javnosti priznati bar zašto to čini i zbog čega su Miracula nepouzdan izvor. Inače se mora doći do zaključka da je to učinio upravo zato što je Barada upotrijebio Miracula kao dokaz za postojanje Krajine. Uostalom, Kostrenčićovo potpuno negiranje Krajine s BP najbolje pokazuje da se autor nije potrudio niti toliko da prouči osnovnu literaturu, a da ne govorimo o izvorima koje uopće ne poznaje. Stoga je njegov pokušaj sam lični napad na Baradu i kao takav nauci nepotreban.

²⁶ Documenta, str. 457.

²⁷ N. dj., str. 456.

²⁸ M. Barada je dokazao da je normanska navala na Rab bila 1074, a ne 1075 g. Vidi Prilozi kronologiji hrvatske povijesti, Rad JAZU 311, 1957, str. 195—6.

²⁹ Priručnik izvori, str. 265.

³⁰ »In anno septuagesimo quinto ab incarnatione domini nostri Jesu Christi, mense novembris; ea tempestate, qua comes Amicus regem Croacie cepit« (Priručnik, str. 263). Šišić je protivno Baradi datirao normansku navalu i Amikov pohod odnosno zarobljenje hrvatskoga kralja 1075 godinom i na takav je način mogao, bar što se tiče datuma, i dalje zadržati svoju teoriju o Slaveni kao hrvatskome vladaru. Jer tada se pismo Grgura VII iz 25. I. 1075 moglo odnositi na »heretičku« Hrvatsku. Dakle, uredjenjem kronologije otpala je i teza o Slaveni.

tabora: jedan čine kvarnerski otoci uključivši i Rab koji ne pozivaju Normane ili im se suprotstavljaju, a drugi ostali gradovi prema jugu koji ih zovu kao prijatelje. Tako dugo dok ne bude poznata pozadina i uspjeh normanske misije nećemo moći utvrditi zašto se kvarnerski otoci nisu priključili kopnenim gradovima Dalmacije. Ali, ako uzmemo u obzir da je prije normanske navale na Rab došlo do »vraćanja« dalmatinske marke Zvonimiru, onda bismo jedinstveni stav gradova u Kvarneru mogli pripisivati zajedničkom političkom okviru u kojem su se ti gradovi našli. S izuzetkom Raba, Rab se naime opire normanskoj vlasti očito stoga što ne želi ni jednu tuđu vlast nad gradom. U prilog bi potonje pretpostavke mogla govoriti činjenica da u doba normanske navale Miracula ne daju nikakav pozitivan dokaz o vlasti hrvatskoga vladara nad otokom. Štaviše, opis »čuda« što ih je isti svetac nedugo zatim učinio također se slaže s tom pretpostavkom.

Naime, za biskupovanja Pavla, trećega nasljednika Domane »kad cjelokupna Dalmacija nije bila ni pod čijim jarmom«³¹ pokušala je ugarska vojska pod banom Ugrom osvojiti otok. Navala je opet bila odbijena zaslugom gradskog zaštitnika i Rabljani su sačuvali slobodu.

Medjutim, druga ugarska opsada grada vodi se u izmijenjenim prilikama. Rab je tada *pod mletačkom plašću* (Veneticorum tunc temporis predicta civitas regetur dominio), a opsadu vodi knez (comes) ugarskoga kralja Sergije. Miracula izričito tvrde da »suo denique imperio caeterae tunc temporis subditae fuerant insulae ac magna Sclavorum pars huius comitis praeceptis obediebat«. O kojim je otocima riječ saznajemo iz popisa zarobljenika poslije neuspjele opsade. Naime, čuvši »homines vicinarum civitatum tam scilicet Veglenses, quorum maxima pars erat Arbi incarcerata, nam de Vegla exierat exercitus predictus, quam Absarenaes, Chersini et etiam Senienses« za sudbinu svojih ljudi poslaše poslanike Rabljanima da oslobode zarobljenike.³²

Dakle, obje su ugarske navale na Rab vrlo dragocjeni prema fragmentarni i posredni podaci za uspostavu slike političkih odnosa u Kvarneru u posljednjim decenijama XI. st. Rab je kao pogranični otok između kvarnerskih i srednjedalmatinskih komunaa bio na udaru jednih i drugih. Kad nije htio priznati Normane, prijatelje svojih jugoistočnih susjeda napali su ga najprije oni. Jedva što se obranio nije mogao izbjeći ugarsku navalu bana Ugra koja je doduše također odbijena, ali je izazvala mletačku intervenciju (1097 g.). Rab je sada u još težem položaju, jer je odasvud okružen, osobito poslije 1105 g., teritorijem ugarskog kralja. No, Arpadović je za borbu s Venecijom bio preslab i on ne samo da ne uspijeva preoteti Rab već gubi vlast i nad Kvarnerom.

Prema tome, Barada je imao pravo kad se pozivao na Miracula kao na svjedočanstvo o postojanju jedne političke jedinice pod vlašću

³¹ »et Dalmatinorum tota simul provincia nulli iugo tunc esset subdita«. Priručnik, str. 623.

³² N. dj., str. 629.

hrvatsko-ugarskoga kralja početkom XII. st.³⁵ Budući da nema dokaza da je poslije smrti Zvonimira *nestulo plasti hrvatskoga kralja na Krku i Osoru* to je odbacivanje podataka Miracula o Sergiju kao knezu ugarskoga kralja na području jednoga dijela nekadašnje dalmatinske marke neopravdano. Staviše, Miracula nam pomažu upotpuniti političke granice dalmatinske marke, jer ubrajaju među Sergijeve podložne čete i *Senjane*. Prema tome, dalmatinska se marka početkom XII. st. protezala i nad Hrvatskim Primorjem. Sumnju u to da je to područje pripojeno kvarnerskom dijelu Marke za Ulrika I ili Zvonimira razbija.

4. Edrizijev opis obale Istre i Hrvatskoga Primorja³⁴

Sicilskom je kralju Rogeru II pomagao g. 1161 pri opisu zemaljske kugle što ju je dao izraditi u srebru njegov dostojanstvenik Edrizi. kojemu tako zahvaljujemo izvanredne podatke i o našoj obali. Edrizi govori na više mjesta o Hrvatskoj i Dalmaciji, ali je za njega karakteristično *poistovjećivanje Hrvatske s Dalmacijom*. Medjutim, dotična će mjesta u njegovu djelu pokazati da njegova identifikacija nije plod promijenjenih prilika na hrvatskom prijestolju početkom XII. st. Drugim riječima, spajanje Hrvatske i Dalmacije u Edrizijevu djelu nije nastalo zato što su Arpadovići držali obje zemlje pod jednom krunom od početka XII. st.

Pošto je naveo udaljenost između Labina, Plomina i Lovrana Edrizi dodaje da je taj grad »posljednji akvilejski posjed na moru« (L'ultima città marittima del paese di Aquileja). Zatim nastavlja: »Na akvilejske se zemlje nastavljaju *hrvatske zemlje koje se nazivaju i Dalmacija*« (Alle tere di Aquileja... seguono quelle della *ġ.rrwâsiaħ, chiamate dalmâsiaħ*, delle quali terremo parola a loro luogo nel compartimento che segue...).³⁵

U nastavku teksta opisuje pojedina naselja što se pružaju uz obalu od Lovrana dalje. Dakle, poslije Lovrana slijedi Bakar koji je udaljen deset milja. Kod Bakra počinju »*hrvatske zemlje koje su uzele ime Dalmacije* i protežu *se duž mora*« (Buccari città bella e popolata vien la prima *tra le terre di ġ.rrwâsiaħ che prendono il nome di dalmâsiaħ e stendonsi lungo il mare*).³⁶

Nabrojivši redom dalmatinske i hrvatske gradove na obali sve do Dubrovnika zaustavlja se na potonjem istakavši da su Dubrovčani Dalmatinci, ali da je njihov grad »*poslednji hrvatski grad*« (Questa è l'ultima città della Croazia).³⁷

Edrizi prelazi zatim na opis kvarnerskih otoka: Osora, Cresa, Raba i Paga i završava ovako: Tutte queste isole della quali abbiám discorso sono popolate e *fanno parte della Croazia*.³⁸

³⁵ Hrvatski vlasteoski feudalizam, str. 14.

³⁴ Lj. Hauptmann, n. dj., str. 383. Tekst Edrizija vidi S. Ljubić. L'Italia descritta nel libro del re Ruggero compilato da Edrisi. Testo arabo pubblicato con versione e note da M. Amari e C. Schiaparelli, Roma 1883, Rad JAZU 85, 1887, str. 234—6.

³⁵ N. dj., str. 234.

³⁶ N. dj., str. 236.

³⁷ N. dj., str. 238.

³⁸ N. dj., str. 39.

Nema sumnje da se Edrizi prvi sreo s identifikacijom *Hrvatska* = *Dalmacija* u Kvarneru i u Hrvatskom Primorju. Odatle je *svojevoljno prenio pojam Hrvatske i na čitavu bizantsku Dalmaciju*. Stoga je i tvrdio da je Dubrovnik posljednji hrvatski grad. Nije teško razabrati da je identifikacija Hrvatska = Dalmacija bilo na kvarnerskim otocima ili u Hrvatskom Primorju mogla imati stvarnu historijsku podlogu u doba Ulrika I i Zvonimira. *Jer prije 1063 g. nisu kvarnerski otoci u Hrvatskoj niti je Hrvatsko Primorje u Dalmaciji*. Ako k tome dodamo još titulu dachauskih vojvoda onda više nego jasno dva istovremena, ali međusobno neodvisna izvora iz sredine XII. st. pokazuju kako pojedini dijelovi nekad jedinstvene dalmatinske marke nose gotovo sto godina nakon njena raspada njeno ime. No, kako je marka bila sastavljena iz dva politički različita teritorija (hrvatskoga i dalmatinskoga) to su se oba imena zadržala i u pojedinim dijelovima nestale marke. Zato Edrizi neprestano koleba između naziva Hrvatska i Dalmacija, a dachauski se vojvode nazivaju jednako i hrvatsko-dalmatinskim vojvodama.

5. Toma arhidjakon splitski

O nekadašnjem političkom jedinstvu zemalja koje su činile dalmatinsku marku svjedoči i arhidjakon Toma. Pošto je opisao biskupije Donje Dalmacije — i to krčku, osorsku i rapsku kao i nastajanje senjske — Toma nastavlja ovako: »Naime, svi su spomenuti gradovi pripadali hrvatskom kraljevstvu« (Omnes enim civitates predictae ad regnum Croatiae pertinebant).³⁹

6. Proturreformni pokret u Dalmaciji

Dosadašnja je hrvatska historiografija odbacivala pod utjecajem Barade vrlo živ opis proturreformnoga pokreta što ga daje splitski arhidjakon Toma u svome djelu *Historia Salonitana*. Medjutim, ponovna analiza izvora kao i kritički osvrt na Baradinu teoriju o hrvatskom biskupu uvjerio nas je da je Tomina priča o »lažnom biskupu Cededic« tačna.⁴⁰ Prema tome, riječ o snažnom proturreformnom pokretu u jednom dijelu Dalmacije i to poslije splitskoga crkvenoga sabora 1060 g. Pokretom su zahvaćeni prije svega kvarnerski otoci, jer je »gotški« biskup odmah po posvećenju u Rimu istjerao krčkog biskupa i zauzeo njegovu stolicu. Kako je u to vrijeme i osorski biskup Lovro prešao na nadbiskupsku stolicu nije neopravdana pretpostavka da je nije svojevoljno napustio. Na takav zaključak upućuje i prokletstvo kojim splitski sabor

³⁹ Poznati odlomak na koji se poziva i prof. Barada u Tominu XV. pogl. glasi: »Inferior vero Dalmatia habuit episcopatus suos more antiquo sue metropoli salonitane ecclesie subditos: videlicet ab apsarensi episcopatu usque ad traguriensem. Vegliensis, apsarensis et arbensis episcopatus habuerunt parochias suas in insulis suis; sed vegliensis optinebat maiorem partem parochiarum, quas nunc habet segniensis ecclesia, que non erat tunc episcopalis sedes« (F. Rački, *Thomas archidiaconus*, str. 44).

⁴⁰ To sam nastojala pokazati u raspravi »Historijska podloga hrvatskog glagoljštva u X i XI stoljeću« Slovo, 15—16, 1965, 225—287.

1060 g. prijeti priorima i laicima koji bi se usudili istjerati biskupe s njihovih stolica.⁴¹ Toma je doduše nastojao prikazati Cededu kao here-tika, ali je u krajnjoj liniji morao priznati da je krčki biskup poslije posvete nesmetano vršio biskupsku čast. Svećenik Vulfo — po Tomi začetnik raskola — dolazi s područja akvilejske patrijaršije i vodi Cededu svome »gospodaruu. Potonji je bez sumnje protivnik Aleksan-dra II, tj. Honorije II koji se uspješno opirao, potpomognut dakako carskom zaštitom, reformnome papi sve do 1071 g. Krčki je biskup kako se po svemu čini prešao s kvarnerskim biskupima (možda i rapskim) u tabor protupape i pružao uspješan otpor preostalim biskupima Donje Dalmacije. Oni su dali oduška svojim osjećajima na splitskom saboru kad su, među ostalim, odlučili stati na put slavenskom liturgijskom jeziku.⁴² Aleksandar II je doduše ublažio njihov bijes uvjetovavši za-redjivanje glagoljaša učenjem latinskoga jezika,⁴³ ali su njegovi obziri bili suvišni. Protupapa je prigrlio i zaštitivao glagoljaške svećenike i njihova biskupa. Stoga se slavenski liturgijski jezik širi na području kvarnerskih biskupija.

Medjutim, činjenica da je glagoljica postala kulturnom baštinom ne samo susjedne istarske obale (i to prije svega u nekadašnjem dijelu hrvatske države) već i u Hrvatskom Primorju (glagoljica je odobrena 1248 g. za *područje senjske biskupije*) daje nam pravo da na njeno proširenje gledamo u svijetlu političkih zbivanja druge polovice XI. st. Drugim riječima, nameće nam se gotovo sam od sebe zaključak da je *područje glagoljice u XI. st. istovjetno s teritorijalnim opsegom dalmatinske marke*.

7. Crkvena jurisdikcija na području dalmatinske marke

Dosad se obično smatralo da je puljski biskup imao jurisdikciju i vlast nad područjem od Labina do Rijeke, dakle nad izgubljenim dije-lom hrvatske države. Ali, Hauptmann je pokazao da su devinski grofovi bili vazali akvilejske crkve, pa se stoga postavlja pitanje početka njene vlasti na Kvarneru. U XII. st. patrijarsi drže kao što smo vidjeli još posjede do Lovrana. Sjevernije područje, tj. ono do Kastva i Rijeke je sredinom XII. st. doduše takodjer u rukama dachauskih vojvoda, ali su ga oni dobili od akvilejske crkve, a ona od Ulrikova sina Ulrika II 1102 g.⁴⁴ Tako se može dokazati da je čitavo područje istočne istarske

⁴¹ »Si quis deinceps priorum aut cuiuscunque dignitatis vel cuiuscunque ordinis laicorum episcopum comprehenderit, percusserit aut aliqua vi a propria sede expulerit, nisi forte iudicatum canonice: auctores et coopera-tores tanti sceleris anathematizentur et bona eorum ecclesie ipsius iure perpetuo tradantur«. Priručnik, str. 237.

⁴² »Inter que siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de cetero in lingua sclaunonica presumeret diuina misteria celebrare nisi tantum in latina et greca, nec aliquis eiusdem lingue promouetur ad sacros (ordines).« F. Rački, Thomas archidiaconus, str. 49.

⁴³ »Sclavos, nisi latinis litteras didicerint ad sacros ordines promoveri... sub excommunicationis vinculo omnimodo prohibemus.« Priručnik, str. 237.

⁴⁴ I. J. Hauptmann, n. dj. str. 382 i d.

obale koje je sve do sredine XI. st. pripadalo hrvatskoj državi došlo postepeno u ruke akvilejskih patrijarha pošto je pred tim bilo porodični posjed Ulrikovih nasljednika.

Teže je svakako riješiti pitanje kako se u vezi s političkim promjenama mijenjala crkvena jurisdikcija na preostalom području marke. Osorska i krčka biskupija su bez sumnje unutar marke. Ali, treba je riješiti pitanje na kojem su se teritoriju prostirale njihove dijeceze. Prema podacima Edrizija zemlja je akvilejskoga patrijarha svršavala kod Bakra. Dakle, prema izravnom svjedočanstvu iz XII. st. područje se Vinodola ne ubraja u teritorij akvilejske crkve. Čiji bi, prema tome, mogao biti?

Kad se 928 g. rješavalo pitanje prostranstva dalmatinskih biskupija onda je biskupima bilo izričito zabranjeno da prelaze granice koje su im bile određene od starine. To se ticalo zadarske, rapske, krčke i osorske biskupije.⁴⁵ Takva je odredba izdana zato što je teritorij Hrvatske bio osiguran metropolitni, pa je dalmatinske biskupe valjalo spriječiti da mu ne otimaju područje. U to vrijeme dakle krčki biskup kao biskup dalmatinske teme, ne može i ne smije prisvajati župe na susjednom hrvatskom kopnu. No, to što nije mogao učiniti 928 g. mogao je učiniti sredinom XI. st. kad mu nije više smetao splitski nadbiskup. Da je to doista i učinio svjedoči Toma. On, naime, izričito naglašava da je krčka biskupija držala veći dio onih župa koje u njegovo vrijeme pripadaju senjskoj biskupiji, jer potomja tada još nije bila biskupija.⁴⁶ Prema tome, sve upućuje na to da je krčki biskup u doba reformnoga pokreta proširio svoje crkveno područje na susjedno hrvatsko kopno. On je do 1154 g. sufragana Splita, a otad zadarskoga nadbiskupa. Kako je senjska biskupija nastala tek sredinom XII. st. čini se da je krčki biskup držao župe na susjednom hrvatskom kopnu oko sto godina. Kako Toma tvrdi da je senjski biskup bio nasljednik krčkoga biskupa »u većem dijelu župa«, to nam nije dopušteno poistovjetiti senjsku biskupiju s nekadašnjim područjem krčke na teritoriju hrvatske države. Kad su se 1185 g. učvršćivale granice sufragana splitskoga nadbiskupa onda su senjskom biskupu određene četiri župe: Senj, Vinodol, Gacka i Buže.⁴⁷ Zato vjerojatno ne ćemo pogriješiti ako ustvrdimo da je krčki biskup držao do sredine XII. st. bar dvije od četiri spomenute župe, tj. vinodolsku i senjsku. Manje je vjerojatno, iako nije isključeno da su Gacka i Buže priznavale takodjer krčkoga biskupa.

⁴⁵ Similiter unaquaeque ecclesia vel ciuitas, quae pontificali munere constipata consistit, simul sedem (retineat), tum (ne) praefinitis terminis dioecesis suae a patribus institutis regulariter abutatur: tam iadertina ecclesia, quam ceterae ecclesiae Dalmatiarum, arbensis, ueclensis, absarensis, quae sunt in occidentali parte positae . . . » Documenta, str. 193. O dijecezanskim se granicama govorilo i na saboru 925 g. kad je čl. III određeno da svaki biskup ima zadržati granice svoje biskupije. N. dj., str. 191.

⁴⁶ Vixli bilj. 39.

⁴⁷ »Signiensis episcopus habeat sedem suam in Signa et habeat has parochias: Signia, Vallem vineariam, Gezeam et Busan.« T. Smičiklas, Codex diplomaticus CDS II, str. 193.

U prilog bi našoj pretpostavci mogla govoriti činjenica da je senjski biskup Filip molio 1248 g. papu Inocencija IV odobrenje glagoljice, »običaja u zemlji — kako kaže papa — u kojoj si biskup«. ⁴⁸ Inače bismo teško našli u povijesti senjske biskupije vrijeme kad je ona prihvatila slavensku liturgiju. Zato je senjski biskup bio vjerojatno nasljednik glagoljaške tradicije krčkoga biskupa bar na jednom dijelu svoje biskupije.

Tominu tvrdnju o prostiranju krčke biskupije u XI. i XII. st. na kopnu potvrđuje posredno još jedna činjenica. Naime, akvilejski se patrijarh bori u XIII. st. za područje tobožnjega trsatskoga biskupa. Tada nastaje i falsifikat načinjen na ime Karla Velikoga i datiran 803. godinom. Karlo je tobože zbog vrlo teškoga položaja patrijarha Paulina odredio da mu se podvrgnu šest novih sufragana, među kojima se nalazio i »episcopus arsaticensis«. ⁴⁹ Da se jurisdikcija Akvileje zaista protezala dalje od Rijeke ne bi bilo potrebno izmišljati trsatskoga biskupa.

III.

Mislim, prema tome, da se ipak svi fragmentarni podaci mogu složiti u skladnu cjelinu koja najzad daje obrise nove političke jedinice nastale u sedmom deceniju XI. st. Nepovjerenje koje je historiografija pokazivala prema BK nije trebalo ići tako daleko da se vijest o marci dalmatinskoj potpuno zabacivala. Možda je autor zaista pogriješio kad je Zvonimiru dao naslov rex. Nije takodjer potpuno ispravno tvrdio da su Arpadovići čitavu Ulrikovu marku vratili Zvonimiru. Najzad, i tvrdnja o »vraćanju« marke mogla se odnositi samo na istarski i primorski dio marke, a ne i na bizantsko otočje. Ali, upravo takve tvrdnje nepoznatoga pisca odaju shvaćanja XI. st. kad je u jeku borbe oko investiture pravo jačega nadomještalo pomanjkanje stvarnoga prava. Piscu je vijesti svakako bio bliži kraljevski rođak Zvonimir od drugoga kraljevskoga rođaka, tada vjerojatno već pokojnoga markgrofa Ulrika, iako su obojica imala za žene kćerke Bele I.

Iako je dalmatinska marka u opsegu koji joj je dao Ulrik bila vrlo kratkotrajna vijeka ona je imala vrlo važnu ulogu za politički i kulturni život Hrvata u XI. st. Kao protureformistički tabor omogućila je Hrvatima na svom području da slavenski liturgijski jezik i glagoljicu učine svojom trajnom kulturnom baštinom, a Zvonimiru je pomogla da se lakše popne na prijestolje Trpimirovića.

⁴⁸ »Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Sclavonia est littera specialis, quam illius terre clerici se habere a beato Ieronimo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde cum illis efficiaris conformis et in terre consuetudinem, in qua consistis episcopus, imiteris, celebrandi divina officia secundum dictam litteram a nobis suppliciter licentiam postulasti.« T. Smičiklas, CD IV, str. 343.

⁴⁹ E. Klebel, Über die Städte Istriens. Studien zu den Anfängen des europäischen Städtewesens, Vorträge u. Forschungen B. IV, 1955—1956, str. 59.